

МОДЕЛЬ ДИДАКТИЧНОЇ ЕМОЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ „ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ”

Стратегія розвитку освіти в Україні, яку визначають Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державна програма „Вчитель”, Закон України «Про вищу освіту», передбачає ґрунтовне реформування всієї освітньої системи і, зокрема, університетської як важливої її складової. Педагогічною наукою ведеться пошук нових моделей організації навчального процесу в університеті, здатних утвердити якісно нові взаємини між суб'єктами навчання, націлених на гуманізацію навчання та активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів. У цьому ракурсі не враховуються ще належним чином можливості емоційного фактора у взаємодії суб'єктів навчання - викладача і студента. Ми присвятили роботу дослідженню міждисциплінарної психолого-педагогічної проблеми вивчення педагогічних умов емоційної взаємодії „викладач-студент” у процесі навчання у класичному університеті. Вона є актуальною, тому що одним із важливих напрямків розвитку наук є їхня інтеграція, а ця робота присвячена вивченню загальних для педагогіки і психології та недостатньо досліджених питань.

У процесі дослідження виявлені протиріччя, які властиві процесу навчання у вищій школі, що спонукало до пошуку нових підходів у вирішенні проблеми активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів через емоційну взаємодію „викладач-студент”.

Виходячи із поставлених завдань вирішення означеної проблеми, у цій статті ми маємо за мету розробити теоретичну модель дидактичної емоційної взаємодії „викладач-студент”, що акумулює постійні компоненти виділеної нами структури дидактичної емоційної взаємодії „викладач-студент” та перемінні компоненти, що визначають тенденцію до професійного вдосконалення.

Для цього розглянули поняття “модель”. Визначення моделі за В.А. Штофом має чотири ознаки: 1) модель - це подумки представлена чи матеріально реалізована система; 2) вона відображає об'єкт дослідження; 3) вона здатна замінити об'єкт; 4) її визначення дає нову інформацію про об'єкт.

Під моделюванням у психолого-педагогічній науці розуміється процес побудови і дослідження моделі. При визначенні поняття “навчальна модель” додатково акцентується увага на тому, що характеристики моделі повинні бути дидактично зручніші для сприйняття, ніж ті ж характеристики в самому об'єкті. Структура дидактичної моделі має менше елементів, ніж сам об'єкт.

Застосовуючи системний підхід до організації дидактичної емоційної взаємодії “викладач-студент” побудуємо її модель (на педагогічному рівні моделювання). Розглянемо основну категоріальну суть моделі (рис.1).

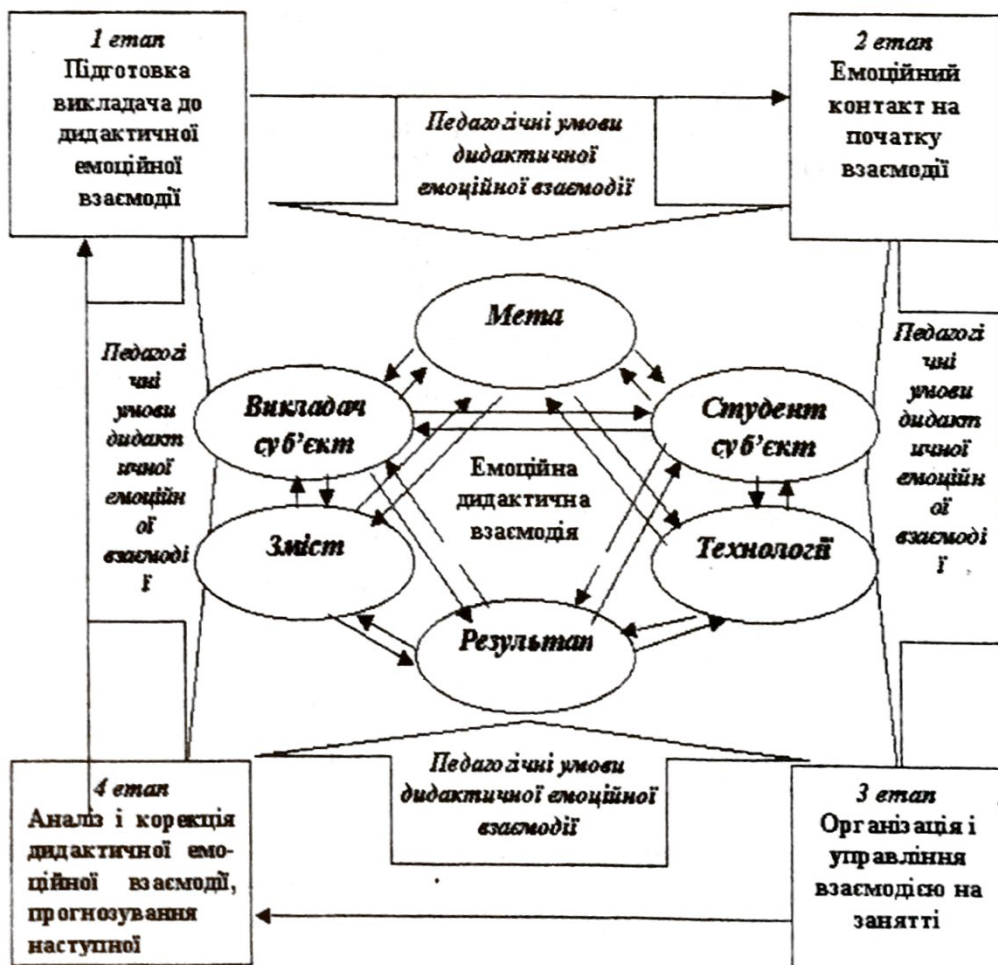

Рис.1. Модель дидактичної емоційної взаємодії “викладач-студент”

1. *Мета дидактичної емоційної взаємодії “викладач-студент”* – створення оптимальних умов для реалізації професійної самоактуалізації майбутнього фахівця. Самоактуалізація в професійній діяльності – це свідомий, цілеспрямований процес реалізації своїх талантів, здібностей, особистісного потенціалу в професійній сфері шляхом підвищення рівня професійної компетентності і розвитку професійно-значущих якостей відповідно до соціальних вимог, вимог, що висуває професія, суб'єкти взаємодії (учні, студенти), умови професійної діяльності і особиста програма розвитку [1, с.232]

Виходячи з характеристики особистостей, що самоактуалізуються (А.Маслоу) можна передбачити показники самоактуалізації особистості у професійній діяльності: наполегливість та ініціативність у розвитку особистості; усвідомлений і відповідальний вибір майбутньої професії; мотивація в досягненні “Я-ідеальне професійне”; чутливість до ситуації подібного досягнення (здатність швидко і адекватно сприймати вимоги, що висуваються професією до особистості); впевненість у своїх силах і надія на успіх; творчість і завзятість у досягненні мети; рівень домагань; внутрішній локус контролю; адекватність самооцінки; чесність і відповідальність за свої дії (за свій вибір професії, за свій вибір шляху досягнення “Я-ідеальне”); внутрішня здатність і згода жити в процесі зміни своєї особистості згідно з вимогами професії; відкритість особистості вимогам професії.

2. *Суб'єкти дидактичної емоційної взаємодії.*

Традиційно педагогічну взаємодію описували формулою $S \rightarrow O$, де S – це активний суб'єкт, що ініціює взаємодію, передає знання, формує уміння та навички, контролює і оцінює їх. Студент розглядався як об'єкт взаємодії. В останні роки схему педагогічної взаємодії трактують як двосторонню, обопільну, при цьому спираючись на таку її характеристику, як активність усіх учасників. Ми вважаємо, що ця точка зору вірніше відображає внутрішню сутність педагогічної, а значить і дидактичної емоційної взаємодії “викладач-студент”. Розглядаючи останню, доцільно спочатку проаналізувати сутність такого поняття, як суб'єкт. Спираючись на характеристики суб'єкта [2,3], ми вважаємо, що суб'єкт дидактичної емоційної взаємодії – це носій активного, діяльного, перетворюючого начала. Саме з такої точки зору ми й характеризуємо викладача і студента. На основі аналізу сучасних підходів до проблеми характеристик педагога як суб'єкта педагогічної діяльності, ми виділяємо такі характеристики педагога як суб'єкта дидактичної емоційної взаємодії: 1) особистісно-індивідуальні; 2) психофізіологічні; 3) професійно-педагогічні (рис.2).

Отже, педагог як суб'єкт дидактичної емоційної взаємодії володіє сукупністю особистісних, індивідуальних та професійно-педагогічних характеристик, адекватність яких вимогам взаємодії забезпечує її ефективність.

Значний інтерес викликають сучасні підходи до характеристики студента як суб'єкта дидактичної емоційної взаємодії. Дані досліджень /Ананьєв Б.Г., Кузьміна Н.В., Кулюткін Ю.М., Реан А.О., Степанова С., Сластьонін В.О., Якунін В.О. та ін./ дозволяють характеризувати студента як особливого суб'єкта

навчальної діяльності із соціально-психологічної і психолого-педагогічної позицій.

З точки зору особистісно-діяльнісного підходу студент розглядається як активний суб'єкт педагогічної взаємодії, що самостійно організує свою діяльність. Істотною характеристикою студента як суб'єкта навчальної діяльності слугує його вміння виконувати всі види і форми цієї діяльності. Однак результати спеціальних досліджень показують, що більшість студентів не уміють слухати та записувати лекції, конспектувати літературу. Тому перед викладачами стоїть відповідальне психолого-педагогічне завдання формування студента як суб'єкта навчальної діяльності. Це передбачає формування не тільки необхідних знань та вмінь, а й розвиток його рефлексії, усвідомлення ним себе як суб'єкта діяльності, носія певних суспільних функцій, соціально корисною особистістю. Це зобов'язує викладача думати про посилення діалогічності навчання, спеціальної організації педагогічної взаємодії, створення для студентів можливостей відстоювати свої погляди, цілі, життєві позиції в процесі навчальної роботи.

3. *Змістовий компонент моделі дидактичної емоційної взаємодії між викладачем і студентом*
Ефективність дидактичної емоційної взаємодії завжди залежить від розуміння викладачем її внутрішніх механізмів, вмінь здійснювати емоційну взаємодію відповідно до завдань навчання. Дослідження сутнісних характеристик дидактичної емоційної взаємодії, механізмів її функціонування дозволяє вважати, що ефективність її здійснення забезпечується визначеним складом спеціальних знань і вмінь викладача та досвіду емоційної діяльності.

Система знань передбачає оволодіння студентом – майбутнім педагогом окрім загально визначених освітньо-кваліфікаційною програмою знаннями про роль емоцій у процесі навчання, про суть, основні характеристики, функції, стилі дидактичної емоційної взаємодії, методи і прийоми її організації. Окрім передбачених професійних вмінь та навичок система передбачає оволодіння: уміннями бачити структуру змісту навчального матеріалу у співвідношенні зі структурою емоційної взаємодії, її початку, розгортання, завершення; визначати залежно від теми навчального матеріалу цілі й етапи навчання, форму дидактичної емоційної взаємодії; компресувати зміст теми в систему змістовних запитань; встановлювати емоційний контакт з класом; емоційно сприймати поведінку і стан учнів; враховувати власний стиль емоційної взаємодії; викликати довіру, знімати напругу у взаєминах; планувати та проектувати емоційну взаємодію; здійснювати корекцію різних сторін взаємодії; визначити цілі та завдання взаємодії; визначити оптимальний зміст емоційної взаємодії; організовувати пізнавальну діяльність учнів, використовуючи методи і прийоми емоційної взаємодії; використовувати невербальні і вербальні засоби дидактичної емоційної взаємодії, “читати” емоції учнів; викликати відповідну потребу дітей у взаємодії; керувати своїми емоціями і емоціями учнів, знімати фізичну і психічну напругу; уміннями творчої побудови взаємодії, що сприяє оптимізації процесу навчання; погоджувати власну позицію з позицією учнів.

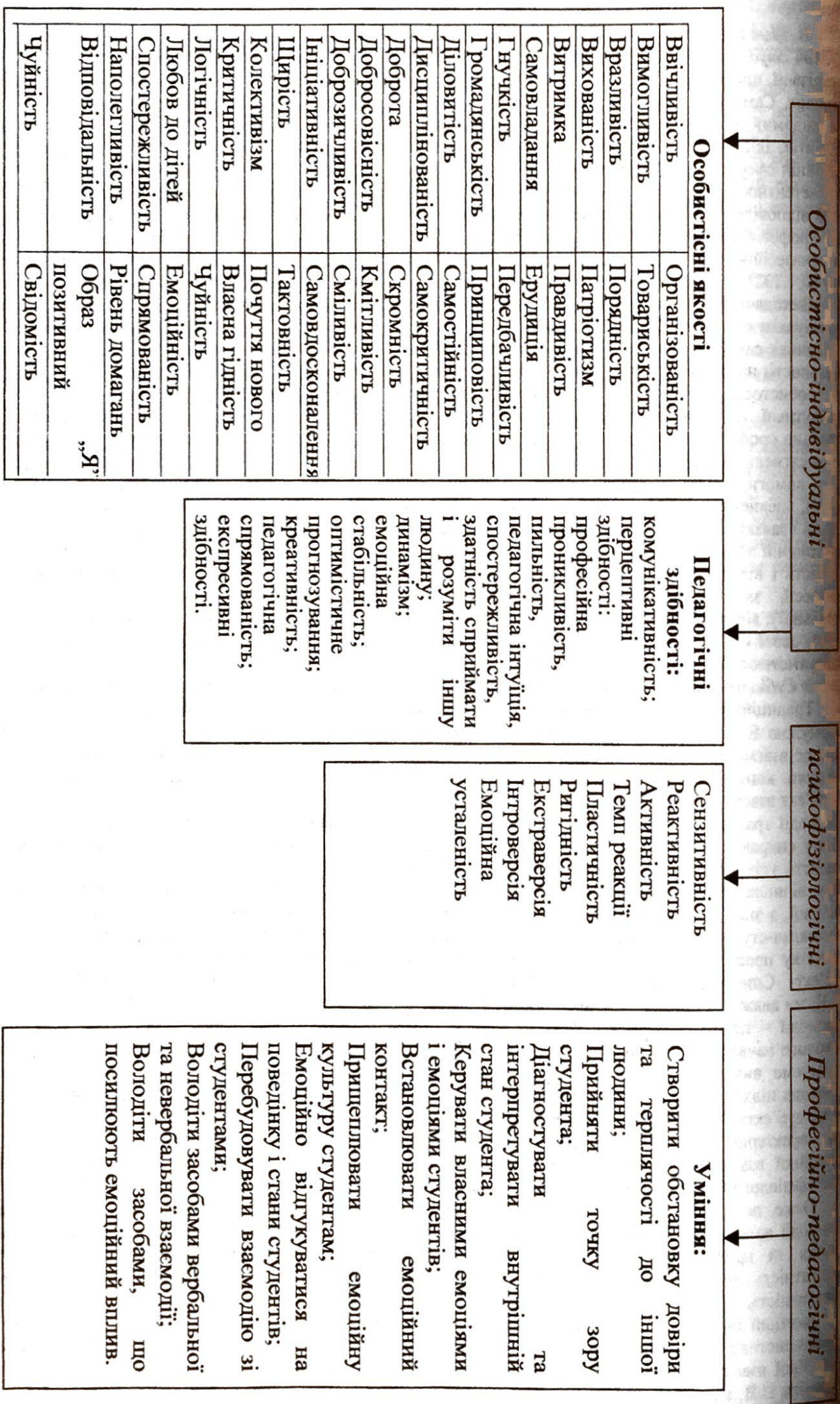

Рис. 2. Характеристики педагога як суб'єкта дидактичної емоційної взаємодії

4. Результат емоційної взаємодії.

Результативність емоційної взаємодії полягає у тому, що підвищується рівень мотивації навчання. Студентам цікаво вчитися, а викладачеві – навчати. На заняттях панує атмосфера творчого пізнання, спільного пошуку. І педагог, і студент виступають суб'єктами навчання. Між викладачем і студентом створюється атмосфера взаєморозуміння. Довіра до викладача як до фахівця – він сприймається як авторитетне джерело знань, повага як до особистості. Вимоги викладача справедливі, студенти сприймають їх як поради. Наявні контакти, бажання працювати разом. Підвищується рівень пізнавальної активності студентів, їхня думка розкута, вони не бояться помилитися під час розв'язання завдання. Можливість творчо працювати стимулює студентів. Вони бачать реальну зацікавленість викладача у їх відповідях, роздумах, висновках. Викладач і студент задоволені спільною працею на занятті: студенти збагатилися новою інформацією, виявили свої здібності, здобули визнання в групі; викладач отримав задоволення від співпраці зі студентами, від того, що віддав їм частку свого інтелектуального надбання, переконався, що його робота дала позитивні результати. А в цьому і є прагнення самоактуалізуючої особистості.

Отже, ми припустили, що функціонування експериментальної моделі буде ефективним, якщо будуть задіяні всі її компоненти, особливо визначені нами педагогічні умови [4,5,6,7,].

Подано до редакції 18.02.04

В статье рассматривается экспериментальная модель дидактического эмоционального взаимодействия

The article presents an experimental model of didactical emotional interaction "teacher – student" and its main category essence.

РЕЗЮМЕ

«преподаватель-студент» и ее основная категориальная сущность.

SUMMARY

The article presents an experimental model of didactical emotional interaction "teacher – student" and its main category essence.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психология и педагогика. Уч. пособие / Под ред. К.А.Альбухановой, Н.В.Васиной, Л.Г.Лаптева, В.А.Сластенина. - М.: Изд-во "Совершенство", 1998. - 320 с.

2. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях. - М., 1995.

3. Педагогічна майстерність. Підручник / За ред: І.А Зязюна - К., 1997.-349 с.

4. Ганійчук І.М. Педагогічні умови підготовки майбутнього викладача до емоційної дидактичної взаємодії // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.-К.: НПУ, 1999. Ч.34.-С. 37-44.

5. Ганійчук І.М. Використання кейс стаді як умова забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії „викладач-студент” // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка.-№1, 2000.-С.55-60.

6. Ганійчук І.М. Дидактичні технології емоційної взаємодії у підготовці майбутніх викладачів // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. - Випуск 3.- Вінниця: ВАТ „Віноблдрукарня”, 2000.-С.73-77.

7. Ганійчук І.М. Психолого-педагогічні умови організації позитивної емоційної взаємодії “викладач-студент” в учбовому процесі // Матеріали Першої міжнар. конф. “Наука і освіта-98”. - Том 20. - Дніпропетровськ: Наука і освіта. - 1998.- С.884

Л.М. Карабінович

ДІЯЛЬНІСТЬ АСПІРАНТУРИ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ УПРОДОВЖ 1970 - 1980 рр.

В сучасних умовах актуальною проблемою вищої школи є підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів педагогічними закладами. Вивчення, детальний аналіз діяльності аспірантури в історичному аспекті дасть змогу врахувати особливості підготовки молодих науковців, створити оптимальну модель їхнього навчання.

Окремі аспекти роботи аспірантури знайшли відображення у працях вітчизняних педагогів, а саме: А. Алексюка, І. Зязюна, В. Лугового, В. Майбороди, С. Максименка та ін. Проблеми підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів через аспірантуру розглянуті в дослідженнях К. Гусєва, Т. Сидорук, А. Ятченко та ін. Однак залишається не вивченою діяльність аспірантури у вищих педагогічних закладах України, зокрема у 1970-1980-х роках ХХ століття. З

одного боку у цей період збільшувалась мережа ВЗО, зростала чисельність аспірантів, з іншого – знецінювалась роль науки, освіти. Тому метою даного дослідження є висвітлення тенденцій підготовки аспірантів у вищих педагогічних закладах України впродовж 1970-1980-го рр.

У цей період аспірантура, яка була складовою системи освіти СРСР, діяла у семи педагогічних інститутах: Ворошиловградському (тепер Луганському), Запорізькому, Київському педагогічному інституті ім. Горького, Київському педагогічному інституті іноземних мов, Одеському, Харківському та Черкаському, Основним завданням аспірантури, яка включалась у цілісну систему кадрової підготовки науковців, була підготовка політично свідомих та висококваліфікованих фахівців, дослідників певної галузі науки. У